

UDK 792(497.16)(091)

Stručni rad

Aleksandar RADOMAN (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

aleksandar.radoman@fcjk.me

VRIJEDNA TEATROLOŠKA MONOGRAFIJA

(Luka I. Milunović, *Crnogorsko glumište od 19. stoljeća do Prvoga svjetskoga rata*, Matica crnogorska & Državni arhiv Crne Gore, Cetinje – Podgorica, 2017)

Donedavno je u savremenoj kulturološkoj montenegristici neobično malo prostora posvećivano problemima istorije crnogorskoga pozorišta. Zaduugo je najkompletniji rad o povijesti crnogorskoga teatra bio prilog Ratka Đurovića „Pozorište – građa za enciklopedijske članke o Crnoj Gori i Crnogorcima“ objavljen u *Stvaranju* 1980. godine. Pored radova toga znamenitoga crnogorskog teatrologa, kulturologa i enciklopediste valja pomenuti i vrijedne priloge Radoslava Rotkovića, Jagoša Jovanovića, Predraga Golubovića, Veljka Šakotića, Gorana Bulajića, Darka Antovića, Ljubomira Đurkovića, Milovana Radojevića, i u potonje vrijeme posebno agilnoga proučavaoca povijesti teatra – Luke Milunovića. Kad se sagleda u cjelini Milunovićev teatrološki angažman u potonjih gotovo trideset godina, brojne studije, monografije, bibliografije i hrestomatije posvećene istoriji crnogorskoga teatra i užim problemskim područjima vezanim za pozorišnu povijest crnogorsku, dalo bi se zaključiti da je to rezultat rada cijeloga tima stručnjaka i institucije koja plan-ski radi na proučavanju naše pozorišne baštine. No Crne Gora još nema svoj Pozorišni institut niti kakvu drugu ustanovu koja bi se specijalistički bavila teatrološkom problematikom, pa se bez imalo prećerivanja može reći da Luka Milunović svojim istraživanjima nadoknađuje njihovo odsustvo.

Njegova nova knjiga *Crnogorsko glumište od 19. stoljeća do Prvoga svjetskoga rata* objedinjuje studije objavljene u proteklih petnaest godina u časopisima *Matica* i *Arhivski zapisi*. Iako komponovana od parcijalno publikovanih radova, riječ je o cjelovitoj monografiji posvećenoj različitim segmentima povijesti crnogorskoga teatra tokom XIX i na samome početku XX vijeka. Izdavači monografije su Matica crnogorska i Državni arhiv Crne Gore.

Osamnaest studija koje donosi ova knjiga rezultat su predanih arhivskih istraživanja, konsultovanja velikoga broja primarnih izvora i literature te po-

svećenoga proučavanja crnogorske i inostrane periodike druge polovine XIX i početka XX vijeka. Time je Milunovićeva monografija odstupila od ustajalog modela kompiliranja već poznatih činjenica kakav se odomaćio u našoj nauci i, kao rijetko koje izdanje potonjih decenija, značajno proširila krug saznanja o naznačenoj problematici. U uvodu knjige Milunović je skicirao bazične postavke vlastitih višedecenijskih istraživanja i ukazao na važne probleme teatroloških ispitivanja u Crnoj Gori, ukazujući i na kulturne i ekonomske prilike u kojima zaživljuje teatarski život u Crnoj Gori krajem XIX i početkom XX vijeka. O snažnome zamahu pozorišnoga života u Crnoj Gori nakon Veljega rata, Milunović veli: „Sredinom osamdesetih godina 19. stoljeća burno se počinje razvijati pozorišni život. Nastalo je novo domaće dramsko djelo, formirano je, doduše diletantsko, pozorišno društvo, prikazane su premijere u domaćoj produkciji, organizovano gostovanje putujuće profesionalne trupe i, kao kruna svih pregnuća ne samo na ovome polju, počela je izgradnja prvoga zdanja za pozorište i druge kulturne, naučne i uopšte javne potrebe. Tekuća domaća periodika je puna natpisa o ovima kulturnima događajima. Rađa se i pozorišna kritika. Pozorište postaje i u javnosti opstaje kao najprisutnija kulturna djelatnost u Crnoj Gori do Prvoga svjetskoga rata.“ Širinu istraživačkih interesovanja Luke Milunovića možda ponajbolje ilustruje popis naslova studija koje su ukoričene ovom knjigom: „Njegoš, njegovo doba i crnogorski pozorišni milje“, „Crnogorske čitaonice i pozorišni život“, „O 1884. kao godini crnogorskoga pozorišta“, „Izgradnja Zetskoga doma 1884–1896.“, „Prvi javni sat u Knjaževini Crnoj Gori“, „Prva zavjesa za pozornicu Zetskoga doma“, „Zetski dom 1884–1896.“, „U susret otvaranju crnogorskoga državnoga teatra“, „Osnivanje državnoga teatra u Crnoj Gori“, „Gostovanje Kraljevskoga zemaljskoga hrvatskoga kazališta“, „O prvoj godini rada državnoga pozorišta u Crnoj Gori“, „Druga pozorišna sezona u Kraljevini Crnoj Gori“, „Konceptije o radu državnoga pozorišta u Kraljevini Crnoj Gori“, „Stevanovićev memorandum“, „O dramskim poukama u Crnoj Gori 1884–1912.“, „O nastajanju moderne crnogorske pozorišne kritike 1884–1909.“, „O finansiranju pozorišta u Crnoj Gori 1878–1910.“ i „Njegošu u slavu 1913. godine“. Knjigu zaključuju rezime i na crnogorskome i engleskome jeziku te bibliografska napomena o radovima i indeksi scenskih djela i predstava i imena.

Koja god da je tema u fokusu Milunovićeva interesovanja, njegov pristup odlikuje nastojanje da prikupi i sistematizuje sve raspoložive činjenice. Onđe se suoči s pomanjkanjem izvorne građe, kao što je slučaj u radu posvećenom pozorišnome miljeu Njegoševa doba, Milunović čitaocu iscrpno prezentira dosadašnje nalaze, a potom propituje šire kulturne i političke prilike, ukazuje na postojanje tradicionalnih dijaloških formi, poput šednika i pošedaka, do nekih zaključaka dolazi i putem analogije s drugim sredinama, poklanja povjerenje i

Njegoševim reklo bi se uzgrednim iskazima o pozorištu, a sve s ciljem osvjetljavanja uslova koji su doveli do nastanka najslavnije drame u stihu crnogorske književnosti – *Gorskoga vijenca*. Većina radova, međutim, zasnovani su na bogatoj bazi arhivskih fondova koji se prvi put predstavljaju čitalačkoj javnosti. Ako je u centru autorove pažnje razvoj pozorišta pa je većina tekstova i vezana za nastanak Zetskoga doma i pozorišni repertoar koji je u prvim decenijama svojega rada proizvodivao, a autor nudi i periodizaciju pozorišnoga života u Crnoj Gori od 1884. do 1916. godine, akribičnome Milunovićevu nervu ne promiču ni oni činioци pozorišnoga i šire kulturnoga života, koji bi mogli promaći autoru usko fokusiranom na teatrološku problematiku. Tako Milunović instruktivno osvjetljava ulogu čitaoničkih društava za razvoj pozorišnoga života, detaljno rekonstruiše okolnosti gradnje Zetskoga doma, skreće pažnju na postavljanje prvoga javnoga sata na Cetinju, na zgradi Zetskoga doma, raspravlja o koncepcijama razvoja crnogorskoga teatra krajem XIX vijeka, ukazuje na prvu oslikanu zavjesu na pozornici Zetskoga doma, ispituje finansijsku osnovu funkcionisanja pozorišnoga života, upućuje na konstituisanje crnogorske pozorišne kritike, detaljno opisuje pojedine proslave, gostovanja, donosi zaboravljene portrete prvih pozorišnih djelatnika i sl. U knjizi su kao prilozi uz pojedine studije publikovani i arhivski dokumenti o pozorišnome životu u Crnoj Gori s kraja XIX i početka XX stoljeća. Svaka od ovih studija osim bogate faktografske zasnovanosti i obilja novih informacija koje pruža, otvara, zapravo, i niz pitanja na koje sami izvori ne mogu dati cjelovit odgovor. Milunovićeva knjiga stoga ide u red onih naslova koji osim što nude sintezu dosadašnjih saznanja i dragocjenih novih uvida, kroz stalni dijalog, pobuđuju čitaoca na vlastite zaključke i tumačenja. Više od naučne aktuelizacije pitanja vezanih za pozorišnu prošlost ovoga prostora, ova je knjiga i javni poziv za valorizaciju i bolju prezentaciju te nedovoljno poznate i neopravdano zapostavljene baštine.

Rekonstruišući crnogorski pozorišni život poglavito u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka, Luka Milunović se nije zadržao na pukom pabirčenju činjenica i usko teatrološkim opservacijama. Istorija pozorišta u njegovoj interpretaciji neodvojivi je segment društvenih i kulturnih zbivanja u Crnoj Gori naznačene epohe. Tako se priča o naglom razvoju pozorišnoga života u Crnoj Gori krajem XIX i početkom XX stoljeća očituje i kao priča o nastojanju da se ubrzanim koracima nadomjesti višestoljetno zaostajanje za kulturnim tekovinama civilizacije kojoj crnogorski prostor pripada ne samo geografski, već i istorijski. Kao malo koja knjiga u savremenoj kulturološkoj montenegristici monografija Luke Milunovića *Crnogorsko glumište od 19. stoljeća do Prvoga svjetskoga rata* svojom izvornom utemeljenošću, hermeneutičkom zasnovanošću i prodornim pomjeranjem saznavnih okvira naznačene problematike nameće se kao prvorazredni naučni i kulturni događaj.